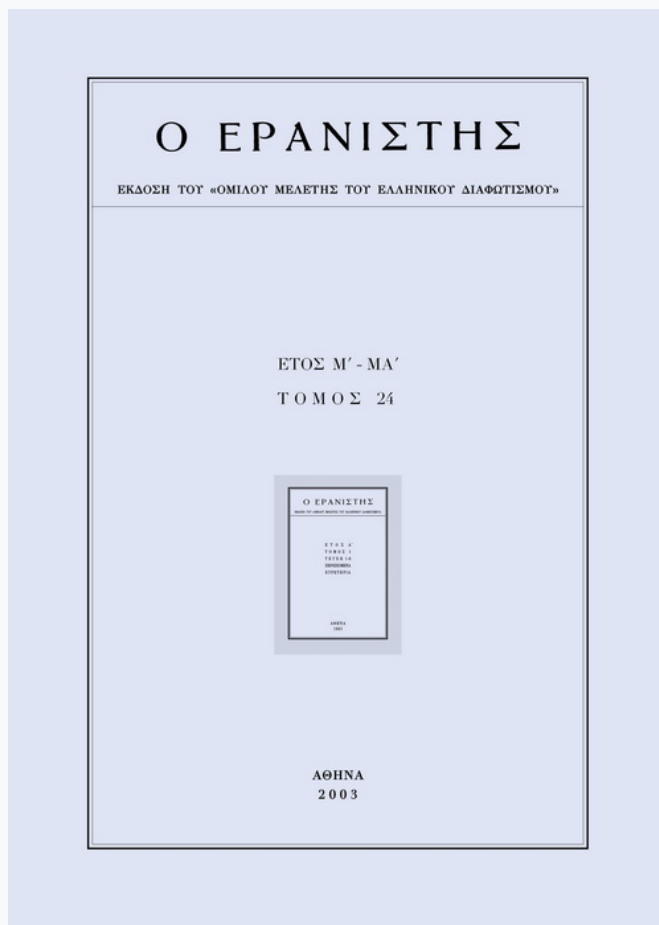

The Gleaner

Vol 24 (2003)

Κοραϊκά παραλειπόμενα [B']

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.20](https://doi.org/10.12681/er.20)

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2003). Κοραϊκά παραλειπόμενα [B']. *The Gleaner*, 24, 222–227. <https://doi.org/10.12681/er.20>

ἐκτελεστής τῆς διαθήκης του, ἐνῶ φρόντισε ἐπιμελῶς καὶ γιὰ τὰ κατάλοιπα τοῦ φίλου του.³⁴

Ἡ παραπάνω ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ ἓνα ἐλαχιστότατο δεῖγμα ἀπὸ τὸ πλουσιότατο, σημαντικότερο καὶ μέχρι σήμερα ἀναξιοποίητο ἀρχεαὶκὸ ὕλικὸ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Βεγγάλης, τὸ ὁποῖο εἶναι φυσικὰ διασκορπισμένο σὲ πολλὰ μέρη. Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ὕλικου αὐτοῦ (περ. 50.000 σελίδες ἐγγράφων) συγκεντρώθηκε μὲ τὴ φροντίδα τοῦ π. Κωνσταντῖνου Χαλβατζάκη, τοῦ Ἑλλήνα ἐφημέριου στὴν Καλκούτα, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὸ Νέο Δελχί μεταφέρθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ συγκεκριμένα σὲ ἀποθῆκες τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1970.³⁵ Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦταν ἡ μελλοντικὴ συστηματικὴ του ἀξιοποίηση.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΜΑΚΡΙΑΗΣ

ΚΟΡΑΤΚΑ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ [B']

Ὁ παραφραστὴς τῶν *Αἰθιοπικῶν* τοῦ Ἡλιόδωρου (1843)

Η ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἡλιόδωρου, Σμύρνη 1843 —κατὰ λήγαμε στὰ «Κοραϊκὰ παραλειπόμενα» τοῦ προηγούμενου τόμου τοῦ Ἑρανιστῆ— περιμένει ἀκόμη νὰ ἀνακαλύψουμε τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνώνυμου συντάκτη της ποὺ δὲν εἶναι βέβαια ὁ Κοραῆς, ὅπως θεωρήθηκε παλαιότερα καὶ ὑποστηρίχθηκε ξανὰ τελευταῖα.¹ Τὸ λογικὸ θὰ ἦταν νὰ τὸν ἀναζητήσουμε στὸν κύκλο τῶν συμυραίων λογίων τῆς ἐποχῆς. Ἀλλωστε στὴ χρηματικὴ βοήθεια τῶν συμυραίων συνδρομητῶν βασίστηκε κατεξοχὴν ὁ ἐκδότης τοῦ βιβλίου γιὰ νὰ φέρει εἰς πέρας τὸ τυπογραφικὸ ἐγχείρημα.² Παρότι θὰ μπορούσαν νὰ διατυπωθοῦν ὀρισμένες πιθανές ὑποθέσεις ὡς πρὸς αὐτό, ἡ ἐντόπιση στὸ μεταξὺ μιᾶς ἐπώνυμης ἀγγελίας στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες Ἀθηνᾶ καὶ Αἰὼν τοῦ 1842 μὲ τὴν ὁποία ζητεῖται συνδρομὴ γιὰ τὴ δημοσί-

34. Γιὰ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα βλ. Burgi-Kyriazi, *Démétrios Galanos*, ὁ.π., σ. 126-140. Βλ. καὶ Δημητρίου Γαλανοῦ, Ἀθηναίου, *Ἰνδικῶν Μεταφράσεων Πρόδρομος* [...], σ. κζ'-κθ', ὅπου καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση τῆς διαθήκης τοῦ Γαλανοῦ.

35. Βλ. Κ. Χαλβατζάκης-Βελλάδιος, «Τὰ ἱστορικὰ ἀρχεῖα τῶν Ἑλλήνων τῶν Ἰνδιῶν», *Νέα Ἑστία* 1115 (1975), 1077-1084 [=τοῦ ἴδιου, *Πόντιοι στὶς Ἰνδίες*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 5-16].

1. Ὁ Ἑρανιστῆς 23 (2001), 308.

2. Ἀπὸ τοὺς 188 συνδρομητῆς τοῦ βιβλίου οἱ 152 ἔχουν καταγραφεῖ στὴ Σμύρνη καὶ οἱ ὑπόλοιποι στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴ Σάμο.

ευση μιᾶς ἀνάλογης μεταφραστικῆς ἐργασίας πάνω στὰ *Αἰθιοπικά*,³ μᾶς ὀδηγεῖ πλέον πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις καὶ μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἀγγελία βρίσκεται ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος τῆς σμυρναϊκῆς ἐκδόσεως. Παραθέτω ἐδῶ το κείμενό της μεταγραμμένο ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς Ἐθναῖας ὑποσημειώνοντας τὶς κυριότερες διαφορὲς τοῦ ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Αἰώνα. Τὸ τελευταῖο πιθανὸν νὰ ἀντιπροσωπεύει καλύτερα τὴ διατύπωση τοῦ πρωτότυπου χειρογράφου, ἂν καὶ δημοσιεύτηκε δύο ἐβδομάδες ἀργότερα, ἐνῶ ἐκεῖνο τῆς Ἐθναῖας φαίνεται νὰ ἔχει ὑποστῆ τὴ διορθωτικὴ ἐπέμβαση τῶν συντακτῶν της:

ΑΓΓΕΛΙΑ. Τὰ Αἰθιοπικά τοῦ Ἡλιοδώρου εἶναι ἤδη γνωστὰ εἰς τὸ Πανελλήνιον, ἀφότου ὁ κλεινὸς Κοραῆς ἐκδόσας αὐτὰ ἐπιδιορθωμένα καὶ σχολιασμένα, ὄχι μόνον τὰ κατέστησε κοινὰ (α) καὶ εὐπόριστα, ἀλλὰ καὶ ἐσύστησεν αὐτὰ κατ' ἀξίαν (β).

Ἐπομένως, ἀφοῦ ὁ ὑψηλὸς ἐκεῖνος φιλολογικὸς κάλαμος ἀναλύσας τὴν ἀξιόλογον ταύτην μυθιστορίαν, παρέστη καὶ τὴν δραματικὴν αὐτῆς περιτεχνίαν (γ), καὶ τὴν μαγικὴν χάριν περὶ τὸ ὕφος καὶ τὸ ἠθικὸν διάφορον (δ), φαίνεται, ὄχι μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ λίαν παράτολμον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν ὁποῖος δήποτε ἄλλος κάλαμος.

Ὅθεν ἐγὼ παρητημένος μὲν ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸν (ε) τοῦ Ἡλιοδώρου, ἀλλὰ (ε) καταγοητευμένος ὅλος ἀπὸ τὰς χάριτας τοῦ συγγράμματος, καθὼς ὁ περιφημὸς ἐκεῖνος τραγωδοποιὸς τῆς Γαλλίας Ρακίνας καὶ νομίζων ὡς μεγάλην τινὰ ζῆμίαν (ζ) τὸ νὰ μὴ συναισθάνεται πᾶς Ἕλληνα τὸ ἀνέκφραστον τοῦτο θέλημα, ἐπεχείρησα νὰ κάμω κοινὸν τὸ σύγγραμμα εἰς ὅλας τὰς κλάσεις τῶν Ἑλλήνων παραφράσας αὐτὸ εἰς τὴν καθομιλουμένην. Καὶ ἂν ἐπέτυχῃ ἡ μὴ, νὰ διατηρήσω ὑπὸ τὴν νέαν καὶ εἰσέτι ἀκανόνιστον διάλεκτον ὅλας ἡ τοῦλάχιστον τὰς πλείστας χάριτας τῆς καλλίστης ταύτης μυθιστορίας, ἡ αἰσθητικὴ κρίσις τοῦ κοινοῦ θέλει ἐπικρίνει τοῦτο μετὰ τὴν ἐκδοσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν ὅλη παράφρασις ἀναβαίνει εἰς τριάκτα φύλλα τυπογραφικὰ (η), ὁ δὲ ζῆλος μου κἂν ὅσον διακαῆς, στερεῖται τὴν ἀναγκαιοῦσαν πρὸς τὴν ἐκδοσιν δαπάνης (θ), ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν τοῦ κοινοῦ, καὶ εἶμαι εὐελπίς, ὅτι δὲν θέλει μὲ τὴν ἀποποιηθῆ, καθόσον κινουμαι πρὸς τοῦτο, ὄχι ἀπὸ καμμίαν κερδοσκοπίαν, ἀλλὰ (ι) ἀπὸ ἀκραιβνῆ εὐαισθησίαν καὶ φιλοκαλίαν.

Ἡ τιμὴ τοῦ βιβλίου προσδιορίζεται ἴσα ἴσα μὲ τὰ ἔξοδα τῆς τυπώσεως Δραχ. 4 καὶ ἡμίσειαν διὰ τοὺς ἐντὸς τοῦ βασιλείου συνδρομητὰς καὶ 5 διὰ τοὺς ἐκτὸς πληρωθησομένους μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς βίβλου. (ια)

ἐν Τήνῳ τὴν 25 Μαΐου 1842

Ὁ Μεταφραστῆς
Π. Κ. Ὁθωναῖος

3. Ἐθναῖα, ἀρ. 923 / 6.6.1842, σ. 3951· Αἰών, ἀρ. 359 / 21.6.1842, σ. 4.

(α) *πάγκοινα* (β) προστίθεται ή φρ.: *ἐκλεξάμενος και τιμήσας τὸ σύγγραμμα τοῦτο, με τὴν ἐπωνυμίαν, Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης* (!) (γ) *καλλιτεχνίαν* (δ) *χωρὶς τῆ λ. διάφορον* (ε) *πανηγυριστὴν* (ς) *ἀκολουθεῖ ή φρ. «καθώς... Ρακίνας»* (ζ) *ἀντιμετάθεση τῶν τριῶν λ.* (η) *30 κόλλας Τυπογραφικὰς* (θ) *δαπάνην* (ι) *προστίθεται ή λ. μόνον* (ια) *χωρὶς τῆ λ. τῆς βίβλου*

Ἀφήνοντας πρὸς τὸ παρὸν κατὰ μέρος τὸ πρόσωπο τοῦ μεταφραστῆ, ἔξι σημεῖα τῆς Ἀγγελίας ἀξιίζει νὰ προσελκύσουν ἰδιαίτερα τὴν προσοχή μας, καθὼς ἀποτελοῦν κοινούς τόπους ἀνάμεσα στὸ κείμενό της καὶ τὰ προλεγόμενα τῆς ἔκδοσης τοῦ 1843 ἢ ἀναδεικνύουν ἄλλου εἴδους ἀντιστοιχίες. Καὶ πρῶτα πρῶτα ἡ χρήση τῶν ὄρων «παράφρασις», «παρὰφράζω» (με μόνη ἐξαίρεση τὴν ἐναλλακτικὴ ἐκφορὰ «παρὰφραστῆς») στὴν ἔκδοση, «μεταφραστὴς» στὴν Ἀγγελία, ὅπως ἐπίσης καὶ τοῦ ὄρου «καθολομιλουμένη» γιὰ τὴ γλῶσσα μεταφορᾶς ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἰδίωμα. Δεύτερο σημεῖο, ἡ ἄμεση σύνδεση τῆς παράφρασης με τὴν ἔκδοση Κοραῖ τοῦ 1804 καὶ ἡ ὑπογράμμισή της φιλολογικῆς ἀξίας τῆς τελευταίας, ἐξαιτίας τῆς ὁποίας θὰ ἔμοιαζε περιττὴ μιὰ νέα σχολιασμένη παρουσίαση τῶν *Αἰθιοπικῶν*.⁴ Τὸ τρίτο σημεῖο ἀφορᾶ τὸ κίνητρο τοῦ παρὰφραστῆ, δηλαδὴ ἡ ἐπιθυμία νὰ γίνεῖ κοινότερο στοὺς Ἕλληνες ἓνα ἔργο ἀρχαίου συγγραφέα με θελκτικὴ γραφὴ καὶ ὠφέλιμο περιεχόμενο (τὸ «ἠθικὸν διάφορον») τῆς Ἀγγελίας). Ὡς τέταρτο καὶ πέμπτο πρέπει νὰ θεωρηθοῦν τὰ σημεῖα ὅπου πιστοποιεῖται ὁ βαθμὸς σύγκλισης ἀνάμεσα στὶς τεχνικὲς προδιαγραφὲς τοῦ βιβλίου ὅπως ὀρίζονται στὴν Ἀγγελία καὶ σ' ἐκείνες ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ τυπογραφικὸ προϊόν τοῦ 1843: πράγματι, ἡ ἔκδοση ἐκτείνεται σὲ 410 σελίδες, μὲν κατὰ 70 λιγότερες ἀπ' ὅ,τι προβλεπόταν στὴν Ἀγγελία (ἡ διαφορὰ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴ δυσκολία ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ με βάση τὸ ὀγκωδέστερο προφανῶς χειρόγραφο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ 50 περίπου σελίδες των Σημειώσεων ἔχουν τυπωθεῖ με στοιχεῖα τῶν 8 στιγμῶν), καὶ συνοδεύεται με κατάλογο συνδρομητῶν. Τέλος δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀπαρατήρητὴ ἡ χρονικὴ διαδοχὴ: ἡ Ἀγγελία προηγεῖται κατὰ ἓνα χρόνο (1842) τῆς κυκλοφορίας τοῦ βιβλίου (1843), διάστημα εὐλόγο γιὰ νὰ προλάβουν νὰ περατωθοῦν οἱ τυπογραφικὲς ἐργασίες.

Ἄν οἱ πιὸ πάνω διαπιστώσεις συνηγοροῦν στὸ νὰ δεχθοῦμε ὅτι Ἀγγελία καὶ ἔκδοση ἔχουν ἄμεση σχέση μετὰξὺ τους, τὸ πρόσωπο τοῦ παρὰφραστῆ χρειάζεται νὰ φωτιστεῖ περισσότερο. Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε στὰ σχετικὰ ζητήματα, χρήσιμο εἶναι νὰ θυμίσουμε ὅτι καὶ παλαιότερα εἶχε δρομολογηθεῖ παρόμοια προσπάθεια νὰ τυπωθεῖ στὴν Ἑλλάδα μιὰ

4. Ὅσες αἰσθητικὲς παρατηρήσεις καὶ κρίσεις γιὰ τὸ ἔργο περιέχονται στὰ προλεγόμενα τῆς παράφρασης (σ. μ'-ν') δὲν ἀναιροῦν τὴ διαβεβαίωση τοῦ συντάκτη τῆς Ἀγγελίας ὅτι ἔχει παραιτηθεῖ «ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Ἡλιοδώρου», ἀφοῦ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ περιληπτικὴ ἔκθεση τῆς ἀνάλυσης τοῦ Κοραῖ.

ἀκόμη μετάφραση τῶν *Αἰθιοπικῶν* ἐπίσης μὲ τὸ σύστημα προεγγραφῆς συνδρομητῶν. Ὁ μεταφραστὴς Π. Θεοφιλόπουλος, δάσκαλος στὴ Λευκάδα, σὲ μιὰ σύντομη («Εἰδοποίησι») στὴν ἔφημερίδα *Χρόνος* τοῦ Ναυπλίου τοῦ 1833⁵ ἀνακοίνωνε τὴν πρόθεσή του νὰ δημοσιεύσει στὴν («ἀπλοελληνική») τὴν «βραβευθεῖσαν μὲ τὸν ἔπαινον τῶν Σοφῶν» μυθιστορία τοῦ Ἡλιόδωρου, ζητώντας τὴ συνδρομὴ τῶν φιλοκάλων ὁμογενῶν. Οἱ συσχετισμοὶ τοὺς ὁποίους ἐπιχείρησε ὁ Σπύρος Ἀσδραχὰς ἀνάμεσα στὴν Εἰδοποίησι, πού τὴν ἀναδημοσίευσε πρόσφατα, καὶ τὰ προλεγόμενα τῆς παράφρασης τοῦ 1843, προκειμένου νὰ πιστοποιηθεῖ τυχὸν ταύτιση προσώπων καὶ κινήτρων, ἀνέδειξαν τὶς οὐσιαστικὲς διαφορὰς πού χωρίζουν τὰ δύο κείμενα, χωρὶς πάντως νὰ πείσουν τὸν συγγραφέα ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ ἰδέα διασύνδεσής τους.⁶ Ὅπως δὲ ἴσως, ἡ προσπάθεια τοῦ Θεοφιλόπουλου δὲν τελεσφόρησε οὔτε παραδίδεται κάτι γιὰ τὴν τύχη τοῦ χειρογράφου του.

Ὁ Π. Κ. Ὅθωναῖος, πού εἶδε νὰ πραγματοποιοιοῖται ἡ ἔκδοση τῆς δικτῆς του μετάφρασης, δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἄλλες συγγραφικὲς δραστηριότητες καί, ὅσο γνωρίζω, δὲν ὑπάρχουν ἐπίσης πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ, τὶς σπουδὲς καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ του ιδιότητα. Πιθανὸν καταγόταν ἀπὸ τὴ Σίφνο, ὅπου τὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια ἐντοπίζεται σὲ ἀπογραφὲς πληθυσμοῦ καὶ σὲ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα τὸ οἰκογενειακὸ αὐτὸ ὄνομα, κάποτε καὶ τὸ ἴδιο πατρώνυμο, Κωνσταντῖνος.⁷ Ἐξἄλλου ἓνας Κωνσταντῖνος Ὅθωναῖος χρημάτισε προεπαναστατικὰ γραμματικὸς τῶν Δραγομάνων τοῦ Στόλου.⁸ Ἡ οἰκογένεια φαίνεται ὅτι εἶχε κλάδους στὴν Κωνσταντινούπολη τὰ μέλη τῶν ὁποίων ἐπανέκαμψαν στὴ Σίφνο μετὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ παραφραστὴς τῶν *Αἰθιοπικῶν* τὸ 1842 διέμενε πάντως στὴν Τῆνο, ὅπου συνέταξε τὴν Ἀγγελία τῆς παράφρασης. Σύμφωνα μὲ τὶς ἔρευνες τοῦ Φίλιππου Ἡλιού γιὰ τοὺς συνδρομητὰς ἑλληνικῶν βιβλίων ἓνας Πέτρος Κ. Ὅθωναῖος ἢ Π. Ὅθωναῖος ἔχει ἐγγραφεῖ συνδρομητῆς διαφορῶν βιβλίων στὸ Ναύπλιο (1828), τὴν Ὑδρα (1836-37), τὴν Ἀθήνα (1839-1841, 1850, 1859, 1864) καὶ τὴν Τῆνο (1843).⁹ Ἡ τελευταία ἐνδειξὴ μᾶς πείθει ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ πρόσωπο πού μᾶς ἀπασχολεῖ.

5. *Χρόνος*, ἀρ. 37/ 3.9.1833, σ. 150.

6. Σπύρος Ι. Ἀσδραχὰς, *Πατριδογραφήματα*, Ἑταιρεία Λευκαδικῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 2003, σ. 390-393.

7. Σίμος Μ. Συμεωνίδης, «Στατιστικὰ καὶ κοινωνικὰ τῆς Σίφνου ἔτους 1828», *Σιφνιακά* 10 (2002), 114 καὶ τοῦ ἴδιου, «Ἡ ἐκπαίδευση στὴ Σίφνο κατὰ τοὺς δυσχερεῖς χρόνους (1833-1848)», *Σιφνιακά* 3 (1993), 29.

8. Βασ. Βλ. Σφυρόερας, *Οἱ Δραγομάνοι τοῦ Στόλου. Ὁ θεσμὸς καὶ οἱ φορεῖς*, Ἀθήνα 1965, σ. 56.

9. Εὐχαριστῶ τὸν Φ. Ἡλιού γιὰ τὴν προθυμία του νὰ μοῦ παραχωρήσει τὰ στοιχεῖα πού τοῦ ζήτησα. Δὲν πρέπει νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν σύγχρονό του σίφνιο δάσκαλο Περικλῆ Ἰω. Ὅθωναῖο ἢ Π. Ὅθωναῖο, τοῦ ὁποίου τὰ βιογραφικὰ εἶναι γνωστά.

Ἀπὸ τὴν πυκνότητα τῶν συνδρομητικῶν ἐγγραφῶν ποὺ τὸν ἀφοροῦν προκύπτει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸ βιβλίον καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἐνῶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαιομάθεια, διέθετε καὶ ἐφόδια γαλλομάθειας, ἀφοῦ γνωρίζει καὶ χρησιμοποιοῖ γαλλικὴ βιβλιογραφία, ἔστω καὶ στοιχειώδη.¹⁰ Ἐνα ζήτημα ἀναφύεται σχετικὰ μὲ τὸν βαθμὸ τῆς φιλολογικῆς του κατάρτισης. Στὰ προλεγόμενα τῆς παράφρασης κάνοντας λόγο γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἡλιόδωρου ποὺ εἶχαν προηγηθεῖ ἐκείνης τοῦ Κοραῆ (1804) ἀναφέρει ὅτι «εἶναι πλήρεις σφαλμάτων καθὼς πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς γνωρίζουσιν αὐτάς».¹¹ Ἄραγε ἡ δῆλωση αὐτὴ σκιαγραφεῖ ἕνα εἰδικὸ μελετητὴ τοῦ ἠλιοδωρικοῦ κειμένου; Ἀπὸ τὴ γενίκευση τῆς διατύπωσής του συνάγεται, νομίζω, ὅτι ὁ παραφραστὴς δὲν ὑπονοοῦσε γνώση τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ αὐτοψία (οἱ ἐκδόσεις τοῦ Ἡλιόδωρου, 16ου-18ου αἰ., ἔτσι ἢ ἀλλιῶς ἦταν δυσπρόσιτες γιὰ τοὺς κατόικους τῆς Ἑλλάδας, ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς στὸ Παρίσι δὲν μπόρεσε νὰ τὶς δεῖ ὅλες), ἀλλὰ ἔμμεση γνώση ἀντλημένη ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων. Καὶ τέτοια π.χ. ἦταν τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1804, βασικῆς πηγῆς τῆς παράφρασης τοῦ 1843. Ἄλλωστε ἡ εἰκόνα τοῦ συστηματικοῦ φιλολόγου προσέκρουε στὴ μετριοφρονα αὐτοεκτίμηση ὡς πρὸς τὸ εὔρος τῆς παιδείας του μὲ τὴν ὁποία ὁ παραφραστὴς θέλησε νὰ προϋδεάσει τοὺς ἀναγνώστες ξεκινώντας τὰ προλεγόμενά του. Ὅσα περιέχονται σ' αὐτά, γράφει, εἶναι «μικρὰ καὶ ὅσα δυνάμεθα ἐκ τῶν ὀλίγων γνώσεών μας».¹²

Προφανῶς φιλοτέχνησε τὴν παράφραση στὴν Ἀθήνα τὴν περίοδο 1839-1841, ὅταν κατὰ τὶς ὑπάρχουσες ἐνδείξεις ἦταν ἐγκατεστημένος στὴν πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὅπου θὰ εἶχε στὴ διάθεσή του περισσότερα μέσα γιὰ μελέτη καὶ συγγραφή. Ἦταν ἡ ἐποχὴ τῶν πρώτων σοβαρῶν πρωτοβουλιῶν γιὰ νὰ ὑπομνηστεῖ στοὺς Ἕλληνας ἡ ὑπαρξὴ τῆς κοραϊκῆς πνευματικῆς παρακαταθήκης (ἐκδόσεις συλλογῶν τῆς ἀλληλογραφίας, ἀνατυπώσεις καὶ μεταφράσεις ἔργων κ.λπ.) στὸ κλίμα τῶν ὁποίων ἐντασσόταν καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Π. Κ. Ὁθωναίου νὰ παραφράσει τὰ Αἰθιοπικά τοῦ Ἡλιόδωρου μὲ βάση τὴν καταξιωμένη ἐκδοσὴ τοῦ Κοραῆ, φόρος τιμῆς στὴ μνήμη καὶ τὴ σοφία τοῦ πνευματικοῦ ταγοῦ τῆς Ἑλλάδας ποὺ μόλις λίγα χρόνια πρὶν εἶχε φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἄλλωστε καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῆς Σμύρνης ὡς τόπου γιὰ νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἢ ἐργασία του πρέπει νὰ ἀπέβλεπε στὴ συναισθηματικὴ διέγερση τῶν κατοίκων τῆς ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκονομικὴ ὑποστήριξη τοῦ ἐγχειρήματός του, σκοπὸς ποὺ ἐπιτεύχθηκε. Παράλληλα ἡμῶς ἡ παράφραση τῆς μυθιστορίας τοῦ Ἡλιόδωρου συνιστοῦσε μιὰ διαφοροτικὴ πρόταση στὴ μόδα τῶν μεταφράσεων τῆς ἐποχῆς: νὰ δειχτεῖ δηλαδὴ πόσο χρήσιμο ἦταν νὰ μεταφράζονται οἱ ἀρχαῖοι Ἕλλη-

10. Γίνονται παραπομπὲς στὸν La Harpe, *Lycée, ou Cours de Littérature ancienne et moderne* καὶ στὸ *Dictionnaire Encyclopédique*.

11. *Παράφρασις*, σ. ν'.

12. Ὁ.π., σ. α'.

νες συγγραφείς, ώστε ή σπουδή τῶν κειμένων τους νά μὴν περιορίζεται στὴ γλώσσα ἀλλὰ νά ὀδηγεῖται στὴν ἀποκάλυψη καὶ κατανόηση τῶν ἰδεῶν, τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν νοοτροπικῶν συμπεριφορῶν (ἤθη, ἔθιμα, συνήθειες) τῶν προγόνων. Ἐπιπλέον ἀπὸ τὴ γνωριμία αὐτὴ μποροῦσε νά προκύψει καὶ ἠθικὴ ὠφέλεια σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ἠθικοὺς γιὰ τὴ νεολαία κινδύνους ποὺ ἐνεῖχε ἡ ἀνάγνωση ὀρισμένων μεταφρασμένων ἀπὸ ξένες γλώσσες μυθιστορημάτων.¹³ Ἀλλὰ μήπως οἱ σκέψεις αὐτὲς τοῦ παραφραστῆ δὲν ἀπηχοῦσαν τὴν ἐκπαιδευτικὴ θεωρία τοῦ ἴδιου τοῦ Κοραῆ;

Γιὰ νά ὀλοκληρωθεῖ ἡ εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Π. Κ. Ὁθωναίου μᾶς λείπουν ἀκόμη πολλὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἴσως θὰ ἐκμαιεῖται καὶ τὴν ἀπάντηση στὸ καίριο ἐρώτημα: γιὰτί τελικὰ δὲν ὑπέγραψε τὸ ἔργο του δημοσιεύοντάς το τὸ 1843, τὴ στιγμὴ ποὺ ἕνα χρόνο νωρίτερα ἀνήγγελλε ἐπώνυμα ἀπὸ τίς στήλες τῶν δύο μεγαλύτερων ἑφημερίδων τῆς Ἀθήνας τὴν προσεχῆ δημοσίευσή του; Ἡ ἀνωθυμία ποῖον ἄραγε σκοπὸ ἐξυπηρετοῦσε καὶ ποιά σχέση μπορεῖ νά εἶχε μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ βιβλίον πέρασε ἀπαρατήρητο, ὅσο τουλάχιστο γνωρίζω, ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν λογίων;¹⁴

EMM. N. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

Ο ADAM FRIEDEL ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΟΥΜΕΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΑΝΟΥ ADAM FRIEDEL πολὺ λίγα εἶναι γνωστά. Συμφώνως πρὸς αὐτά, ἦταν ὑπαξιωματικὸς τοῦ δανικοῦ στρατοῦ κατὰ τοὺς Ναπολεοντεῖους Πολέμους καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν συνώδευσε εὐγενῆ συμπατριώτη του σὲ ταξίδι ἀνά τὴν Ἀνατολή, ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἄλλους τόπους τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ κατέληξε στὴν Ζάκυνθο κατὰ τίς παραμονὲς τοῦ Ἀγῶνος τῆς Παλιγγενεσίας. Μετὰ τὴν ἔκρηξή τῆς Ἐπανα-

13. Ὁ.π., σ. ζ'.

14. Θὰ περίμενε κανεὶς π.χ. νά τὸ παρουσιάσει ἢ νά ἀναφερθεῖ σ' αὐτὸ τὸ κοραϊκῆς ἰδεολογίας περιοδικὸ Ἀποθήκη τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων, Σμύρνη 1837-1844, βλ. Κων. Π. Δεμερτζής, ἐπιμ., *Τὸ περιοδικὸν Ἀποθήκη τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων*, Ἀθήνα 1970, ἀνατύπωση τοῦ εὐρετηρίου ἀπὸ τὰ *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 14 (1968), 371-515 καὶ Παυλίνα Νάσιουτζικ, *Ἀμερικανικὰ ὄραματα στὴ Σμύρνη τὸν 19ο αἰῶνα*, Ἀθήνα 2002, μέρος Ε' «Ἡ περίπτωση τῆς Ἀποθήκης τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων», σ. 261-365. Τὸ ἀγνόησε ἐπίσης καὶ τὸ περιοδικὸ *Φιλολογία*, 1841-1844, βλ. Ἐλένη Χρ. Πολίτου, *Τὸ περιοδικὸν «Φιλολογία»*, Ἀθήνα 1970, ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 14 (1970), 95-117, γιὰ νά περιοριστῶ στὰ δύο μακροβιότερα ποὺ ἐκδίδονταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ Σμύρνη.